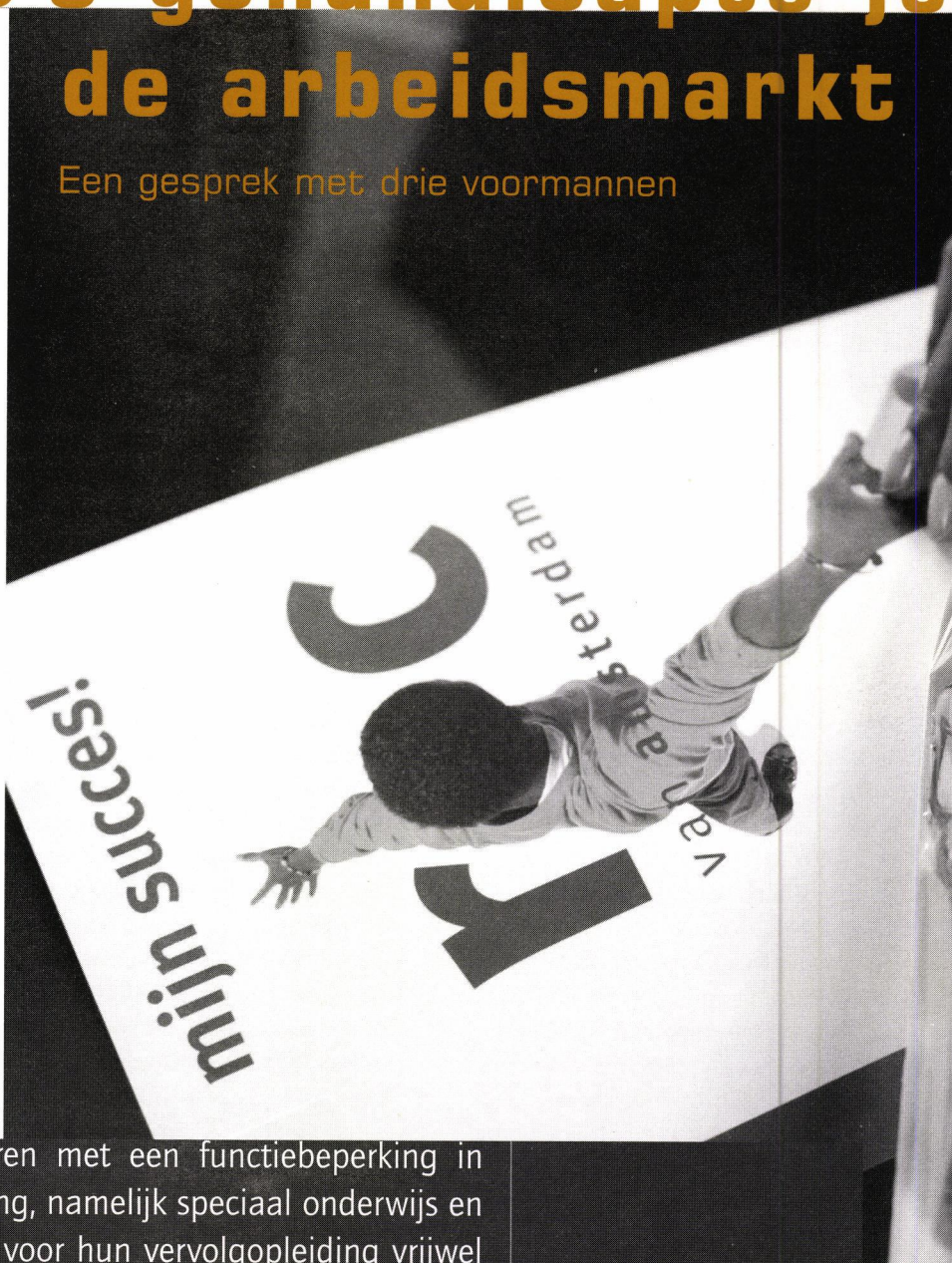

Hoe ROC's gehandicapte jongeren op de arbeidsmarkt

Een gesprek met drie voormannen

Regionale Opleidingen Centra (ROC's) zijn de grote scholengemeenschappen voor middelbaar beroepsonderwijs die in de afgelopen jaren door fusies zijn ontstaan. Deze scholengemeenschappen bieden ruim 450.000 leerlingen middelbaar beroepsonderwijs. Hier vallen ook leerlingen met handicaps onder. Het merendeel van de ROC's houdt hiervoor een registratie bij. De betekenis hiervan is echter van beperkte waarde omdat er categorieën 'problemen' bestaan die misschien meer werk aan begeleiding geven dan voor de 'klassieke' lichamelijke gehandicapte jongeren. In het voorportaal van zorg en extra aandacht bewegen zich ook de jongeren die minder kansen hebben op de arbeidsmarkt of de jongeren die meer kansen hebben op uitval of terugval. Dit artikel richt zich op deze jongerengroep en de op een toenemend aantal jongeren met lage kansen op de arbeidsmarkt.

Ambitie en voorzieningen Om een beeld te vormen van de situatie en de problematiek die zich voordoet ten aanzien van de jongeren spraken we met drie voormannen belast met de

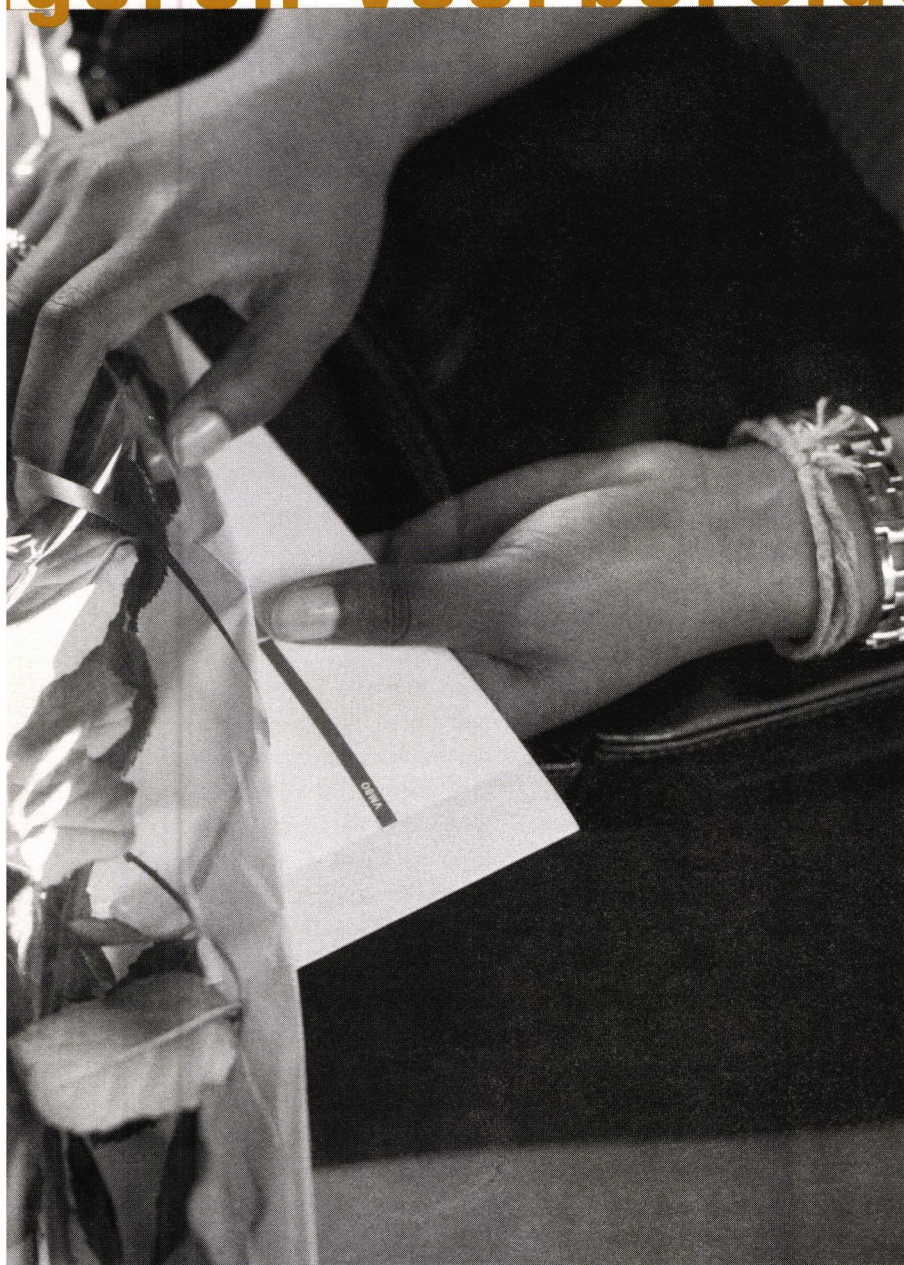
Tot hun 17e jaar hebben jongeren met een functiebeperking in Nederland twee opties voor scholing, namelijk speciaal onderwijs en regulier onderwijs. Daarna zijn ze voor hun vervolgopleiding vrijwel altijd aangewezen op het reguliere onderwijs, waaronder ook de Regionale Opleidingen Centra. Wat doen deze scholen aan begeleiding van deze groep leerlingen?

speciale zorg voor jongeren: Cor van Waveren van ROC Friese Poort; Ad van Tilburg van ROC Midden Nederland te

Utrecht en Ton van der Berselaar van het Koning Willem I College te Den Bosch.

Over het algemeen vinden de Colleges van Bestuur (CvB) van de ROC's het gehandicaptenbeleid belangrijk. Hun

geren voorbereiden op

ambitieniveau is doorgaans tamelijk hoog, als de uitvoering maar niet al te veel geld kost.

Niet alle ROC's hebben een steunpunt gehandicapten aangesteld. Hoeveel tijd er aan de doelgroep kan worden besteed, varieert in sterke mate. Soms is het de verantwoordelijkheid van één persoon die in deeltijd hieraan werkt, in andere gevallen zijn er meerdere

coördinatoren aangesteld. Natuurlijk hangt dit beleid sterk samen met de omvang van de school en de registratie van de doelgroep. Het aantal geregistreerde leerlingen met handicaps verschilt echter disproportioneel. De coördinator gehandicaptenbeleid van ROC Friese Poort bijvoorbeeld kent ongeveer 300 geregistreerde leerlingen (op 11.000) en heeft voor zijn coördi-

nerende taak 0,3 fte ter beschikking. Midden Nederland heeft ongeveer 30.000 studenten en 700 leerlingen zijn traceerbaar als gehandicapt, waarbij 1,2 fte beschikbaar is voor ondersteuning en het Koning Willem I College kent 750 leerlingen die ondersteuning nodig hebben (op 13.000 leerlingen).

Soms zijn voorzieningen die eerder bijzonder waren, inmiddels structureel geworden. Waar leerlingen tien jaar geleden nog ondersteuning nodig hadden, is dit nu niet meer nodig vanwege structurele voorzieningen en kunnen méér leerlingen zonder speciale ondersteuning het onderwijs volgen. De interne zorgstructuur van een ROC kan dus zodanig zijn ingericht dat alleen leerlingen met zware problematiek daadwerkelijke ondersteuning van een gehandicaptencoördinator nodig hebben.

De drie coördinatoren hebben de indruk dat de omvang en de kwaliteit van de zorg voor leerlingen met handicaps in sterke mate afhangt van de ruimte die de CvB's geven en het doorzettingsvermogen en de daadkracht van de coördinatoren. Ad van Tilburg is ervan overtuigd, na een periode van dertig jaar gehandicaptenvertegenwoordiging, dat de uitwerking van gehandicaptenbeleid in een school vrijwel volledig afhankelijk is van personen. Het heeft volgens hem te maken met 'guts and drives'.

Ton van de Bersselaar is fulltime beleidsmedewerker Studie & Handicap binnen het Koning Willem I College. Het ambitieniveau van zijn ROC is zodanig dat er een fulltime beleidsmedewerker is aangesteld en daarnaast nog twee fte's (in totaal 3 fte) werkzaam zijn op een leerlingenpopulatie van 13.000 leerlingen. Van de Bersselaar heeft 1700 leerlingen in zijn archief,

waarvan 750 leerlingen een officiële rapportage hebben ingeleverd en ondersteuning nodig hebben in het volgen van het beroepsonderwijs. De leerlingen worden centraal aangemeld en als een leerling een kruisje zet bij 'ondersteuning nodig vanwege functiebeperking'¹, worden ze automatisch naar hem verwezen. Vaak is de medische beperking zodanig dat deze voor het volgen van de opleiding én voor het uitoefenen van het beroep waarin wordt opgeleid, geen problemen oplevert.

Betrekkelijkheid van registratie

Ad van Tilburg geeft aan dat in zijn ogen de jongeren 'gehandicapt' zijn, wanneer ze 'gecertificeerd' gehandicapt zijn, met andere woorden, leerlingen die door een specialist zijn erkend. Van de Bersselaar geeft aan dat de moeilijke 'klanten' die leerlingen zijn die níét zijn geregistreerd bij aanvang van de opleiding. Het komt voor dat jongeren een heel circuit van hulpverlening hebben doorlopen en volgens dit circuit 'klaar' zijn. Bij aanvang van de opleiding wordt hierover niets vermeld, terwijl het regelmatig voorkomt dat deze jongeren nog veel problemen ervaren op het ROC. Om een voorbeeld te geven: een jongen die een angststoornis heeft en hiervoor volgens het circuit is 'uitbehandeld', wordt geacht weer zelfstandig te kunnen functioneren in wonen, vrije tijd en school. Dat is vaak veel te veel in één keer, waardoor school meestal op de tweede plaats komt. Het docentencorps doet er vervolgens alles aan om zo'n jongen te behouden. Vaak verandert zo'n jongen nog van opleiding en is er weer een nieuw docententeam dat zich voor hem inzet, zonder positief resultaat. Dan gebeurt

toch regelmatig het onvermijdelijke: zo'n jongen wordt uitgeschreven. Pas dan reageert het 'circuit' en blijkt het volgen van een opleiding voldoende belangrijk om deze jongen opnieuw in te schrijven, maar nu mét vermelding van de angststoornis en het behandelcircuit. Op dat moment zijn er vaak meerdere leerlingengroepen en meerdere docententeams de dupe geweest van het niet vermelden van de problematiek die zo'n jongen met zich meebrengt. Deze kosten zijn (nog) niet in geld uit te drukken, maar de emotionele kosten en de materiële kosten in de vorm van tijd en energie die door de school hierin zijn gestoken, hadden efficiënter kunnen worden ingezet wanneer tevoren met het hulpcircuit was samengewerkt. Van Tilburg wijt deze problemen aan de falende hulpverlening. Door competentiegebrek en capaciteitsgebrek worden jongeren met psychiatrische problematiek zo snel mogelijk de maatschappij ingestuurd zonder ondersteuning.

Mogelijkheden en middelen De vraag die bij de drie deskundigen regelmatig naar boven komt, is hoe ver hun verantwoordelijkheid gaat ten aanzien van de ondersteuning van jongeren met een functiebeperking in het beroepsonderwijs. Met name omdat hier vaak geen vergoedingen tegenover staan. De kloof tussen dat wat de ROC's zien als hun morele verplichting en dat wat wordt vergoed voor ondersteuning (die met de uitoefening van deze morele verplichting gepaard gaat) is groot. Een voorbeeld betreft wederom leerlingen met psychische/psychiatrische stoornissen. De ouders zeggen dat hun zoon of dochter die stoornissen vooral niet moet melden. Vervolgens ontstaan er problemen en wordt er

door een docententeam alles aan gedaan om de problemen op te lossen. Helaas lukt dat dan niet, de docenten zijn ten einde raad en de leerling valt uit en verlaat de school. De psychiater vindt de school toch belangrijk en zegt dat de leerling moet doorgaan. Er is geen leerplicht meer, de school heeft officieel geen verantwoordelijkheid meer en bovendien ook geen 'puf' meer. Toch wordt in de meeste gevallen geprobeerd deze leerling weer op te vangen omdat 'andere wegen' voor deze leerling niet bestaan. Dit grijze gebied blijft bestaan en blijft dus ook een probleem.

Van Tilburg geeft aan dat zij binnen hun ROC werken met een uitvalpreventieprogramma. Indien uit het bijbehorende screeningsprogramma blijkt dat het om een leerling met functiebeperking gaat, dan wordt pas op de plaats gemaakt. Wél merkt Van Tilburg op dat je op een bepaald moment deskundigheid hebt ontwikkeld en dat je af en toe ook het lef moet hebben om te zeggen dat iemand niet zo kan doorgaan, uiteraard mét fundering. Hij geeft aan dat je bij een goed gehandicaptenbeleid een goede accountant moet zijn, met andere woorden, je moet goed inzicht hebben in investeringskosten, uitgaven en inkomsten etc. Op dit moment heeft hij dat niet omdat zijn school dat niet kan bieden.

Volgens het CvB van het Koning Willem I College is hun ROC een 'community college' en daarmee ook een afspiegeling van een doorsnee van de bevolking. Daarmee heeft dit community college ook de verplichting om alle problematiek die op school aanwezig is, op te vangen en te financieren.

Als het over financiën gaat, merkt Cor van Waveren op dat de bekostiging van de ROC's door OCW gericht is op efficiëntie. Dat dwingt de directie van 'zijn' ROC er bijvoorbeeld toe de leraar/leerling-ratio aan te passen van 1:20 naar 1:22,5. Daardoor valt te vrezen dat de aandacht voor de individuele leerling minder wordt. Ook de andere ROC's ervaren financiële problemen waarbij in principe altijd wordt gekozen om het primaire proces te sparen (het onderwijs) en de dienstverlening wordt aangepakt.

Echter, als alles goed gaat, wordt per 1 januari 2006 de leerlinggebonden financiering (lgf) ook ingevoerd in het mbo. Dat geeft de scholen de ruimte om de ondersteuning en expertise die nodig is voor de leerling, ook te kunnen bieden. Contraproductief hiervoor is het gegeven dat de cursistenservice op dit terrein tegen die tijd wellicht op veel ROC's is afgebouwd vanwege financiële problematiek, terwijl het extra geld straks wél ter beschikking komt.

Verschuivingen in aandachtsgebieden

Volgens de coördinatoren is er een enorme groei in het aantal leerlingen met varianten van autistische aandoeningen. De vraag is echter of de huidige onderwijssystemen geschikt zijn voor deze 'nieuwe' groep gehandicapten. Het betreft hier leerlingen met aanpassingsproblemen die kenbaar worden in het gedrag (psychiatrische problematiek, autisme en andere psychologische problematiek). Deze deelnemers hebben vaak veel structuur nodig en zijn vaak niet voldoende zelfstandig. De vernieuwende onderwijsmethoden (probleemgestuurd leren, vaak met behulp van een elektronische leer-

omgeving) zijn daarentegen gericht op zelfwerkzaamheid, eigen verantwoordelijkheid en daarmee eigen keuzes van dagindelingen en te vervullen taken. Dit is voor mensen met psychiatrische problematiek en autisme rampzalig omdat juist deze mensen sterk afhankelijk zijn van vaste structuren en patronen. Voor de overige leerlingen is het ook lastig om met deze leerlingen samen te werken, vanwege de communicatieve problemen en de problemen in het maken van afspraken.

De problemen treden met name op bij de hogere onderwijsniveaus en niet zozeer bij de lagere niveaus. Het probleem is dat leerlingen op de een of andere manier (vaak onder invloed van ouders die willen dat hun kinderen een zo hoog mogelijke opleiding volgen) op niveau 3 en 4 terechtkomen terwijl ze eigenlijk dit niveau niet aankunnen (ten minste niet in de huidige setting van grote groepen leerlingen). De leerlingen en de docenten, maar met

CVS/MS en leerlingen met lichamelijke handicaps hebben daarentegen vaak voordeel bij de nieuwe onderwijsmethoden omdat zij hun tijd en energie zelf kunnen verdelen.

Volgens Van de Bersselaar is deze toename van de 'nieuwe gehandicapten' het gevolg van een toenemende 'diagnostisering' van problematiek. Waar vroeger deze jongeren als 'lastig en onhandelbaar' werden omschreven en zo snel mogelijk van school werden verwijderd om ergens anders 'de boel te verzieken', blijken ze nu gediagnosticeerd met PDD-NOS, psychiatrische problematiek etc. Hierdoor blijkt enerzijds het probleem beter hanteerbaar omdat bekend is wat 'hun mankeert', anderzijds wordt het probleem groter omdat de school (nog) niet is ingericht om deze jongeren op adequate wijze te helpen.

Van Tilburg geeft ook aan dat de levensverwachting bij een aantal ziek-

De vraag is echter of de huidige onderwijssystemen geschikt zijn voor deze 'nieuwe' groep gehandicapten

name ook de betreffende leerling zelf, ervaren vervolgens problemen in het volgen van de lessen en het uitvoeren van opdrachten.

Leerlingen met energieproblemen, zoals bijvoorbeeld leerlingen met

tes enorm is toegenomen, waardoor bijvoorbeeld jongeren met spina bifida, de ziekte van Duchène en MS ook in het reguliere beroepsonderwijs terechtkomen, met alle ondersteuningsproblematiek van dien.

Alledrie constateren zij dat er toch ook duidelijk sprake is van een regionale gebondenheid van problematiek. Het aanbod van regionale specialistische instituten heeft invloed op het leerlingenaanbod met functiebeperkingen op de ROC's. Zo heeft bijvoorbeeld het Koning Willem I College in Den Bosch zowel relatief als absoluut meer jongeren met gehoorproblematiek dan andere ROC's in Nederland. Dit vanwege het Doveninstituut in hun directe omgeving. Ook ROC's met veel psychiatrische instituten in de buurt signaleren dit verschijnsel.

De leerlingen met psychiatrische problematiek vormen door hun onvoorspelbare gedrag op dit moment de moeilijkste doelgroep in het beroeps-onderwijs, volgens Van de Bersselaar. Van Waveren geeft aan dat de leerlingen met fysieke beperkingen eigenlijk geen probleem meer vormen. Daarvan is bekend hoe ermee om te gaan. Wat dat betreft heeft EBG² zijn vruchten afgeworpen. Een dergelijk programma zou eigenlijk ook moeten worden ontwikkeld voor de huidige sociaal-emotionele en psychische problematiek bij leerlingen.

Bij Van Tilburg zijn 80 leerlingen (van de 280 leerlingen met ondersteuning in zijn unit) bekend bij een psychiater of gespecialiseerde kliniek. Ton geeft aan dat 'zijn' leerlingen met gedragsproblematiek variëren van gediagnosticeerde 'borderliners' tot schizofrenie, ADHD en PDD-NOS.

Regulier opleiden of alternatief

Deze 'nieuwe doelgroep' leerlingen zou in principe door de ROC's goed kunnen worden begeleid mits daar adequate financiering tegenover staat. Die is er niet, derhalve is het ook niet onlogisch dat er problemen ontstaan. Zelf geven de drie aan dat de ROC's ook de REA-

gen indien hier adequate financiering tegenover staat.

Op dit moment ondervinden of verwachten ze toch nog regelmatig dusdanige moeilijkheden dat een REA-scholingstraject ook door henzelf wordt aanbevolen. Het probleem daarbij is dat deze verwijzing niet altijd even soepel gaat. Zo geven zij zonder aarzelen twee recente voorbeelden waarbij het mis ging. Van één leerling die zij hadden aanbevolen voor het REA-college bleek bij UWV het dossier zoek, van een andere leerling bleek, nadat na enige tijd het ROC bij UWV informeerde, het dossier verscheurd te zijn aangezien de leerling nog geen 18 jaar was. Deze leerlingen blijven derhalve op het ROC terwijl hun problematiek daarvoor eigenlijk te zwaar is. Enerzijds zijn er naar hun mening leerlingen die zich bij het REA-college aanmelden die gewoon naar een regulier ROC zouden kunnen gaan. Anderzijds komt het ook voor dat een leerling zich bij hun ROC aanmeldt die niet naar het REA-college wil (bijvoorbeeld vanwege de afstand). Ze kunnen bij voorbaat inschatten dat de aanpassingen qua organisatie en inhoud van het lesprogramma voor deze specifieke leerling erg zwaar zullen worden. Eigenlijk staan ze dan in dubio: als we deze leerling afwijzen, wat dan? Maar als we deze leerling aannemen, ook wat dan?

Naar de mening van de drie deskundigen dient in alle gevallen eerst te worden beoordeeld of een regulier scholingstraject mogelijk is voor een leerling met specifieke problematiek. Het gaat ten slotte om maatschappelijke participatie, dus om participatie in het reguliere beroepsonderwijs. De besluiten hierover moeten worden genomen door UWV, in samenwerking met een ROC-vertegenwoordiger.

Drop-outs Wanneer er problemen ontstaan en leerlingen vervroegd de school verlaten, worden zij door de school aangemeld bij het Regionale Meld- en Coördinatiepunt (RMC). De trajectbegeleiders bij het RMC weten vaak niet wat het probleem is dat bij de uitgevallen jongeren speelt. Zo snel mogelijk begeleiden naar de arbeidsmarkt is daar het adagium, waarbij alleen de restgroep, die niet snel kan worden geplaatst, weer (terug) verwezen wordt naar het ROC. Van Waveren geeft aan dat hij zou willen dat de diplomavergoeding verhoogd wordt, zodat het voor opleidingen meer de moeite loont om zich in te spannen voor deelnemers die extra zorg nodig hebben. Op dit moment is er veel aandacht voor de vsv'ers, de vroegtijdige schoolverlaters, waarvoor dus ook financiering beschikbaar is. De gehandicaptenproblematiek wordt en passant meegenomen, maar vormt geen speerpunt en krijgt dus ook geen extra financiering.

Ten slotte Op de vraag aan de drie deskundigen over de ernst van de problematiek op andere ROC's geven zij aan dat ze weten dat de problemen op de andere ROC's groter zijn. Sommige Colleges van Bestuur zijn zich niet bewust van de problematiek op hun school. Er is dus in wezen sprake van een sluimerende problematiek, hetgeen funest is voor docent en leerling. ➡

Brigitte van Lierop en Roel Cremer zijn redactieleden van Maandblad Reïntegratie.

- 1 Andere mogelijkheden voor leerlingen zijn: ondersteuning nodig vanwege topsport of muziek
- 2 EBG, Expertise-opbouw Beroepsopleidingen Gehandicapten